

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

THE FUTURE PRESCHOOL TEACHERS PREPARATION FOR THE MATHEMATICAL COMPETENCE FORMATION IN INCLUSIVE EDUCATION

У статті висвітлено нові підходи до соціальної адаптації дітей із особливими потребами. На основі аналізу наукової та навчальної літератури значення набуває відповідна підготовка майбутнього вчителя початкових класів, який, попри навчальну інклюзію, має здійснювати її соціальне включення дитини із особливими потребами у колектив. Реформи торкнулися і освітньої галузі «Математика», тому додаткової уваги потребує підготовка майбутнього вчителя початкових класів до формування математичної компетентності у системі інклюзивної освіти.

Наголошено, що особливістю освітнього процесу дітей із особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Успіх навчання і корекційно-виховної роботи учнів із психофізичними вадами здебільшого залежить від вчителя, його професійних компетентностей і навичок роботи в умовах інклюзивної освіти. Зазначено, що індивідуальне планування освітнього процесу має на меті розроблення індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що допоможе педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини, надати додаткові послуги та підтримку в процесі навчання, організувати спостереження за динамікою розвитку учня.

Наголошено, що формування математичної компетентності відбувається за типовими навчальними програмами, адаптованими до потреб конкретної дитини. Тому при підготовці майбутнього вчителя початкових класів необхідно наголошувати на індивідуалізації навчання дитини з особливими потребами в умовах традиційного навчального процесу. Необхідною передумовою для успішного формування математичної компетентності можна вважати обізнаність майбутнього вчителя з особливостями навчання дітей із особливими потребами в умовах традиційної системи навчання. Зазначено, що система оцінювання навчальних досягнень дітей із особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою.

Ключові слова: вчитель початкових класів, математична компетентність, інклюзивна

освіта, адаптація, оптимізація, освітня парадигма.

The article highlights new approaches to social adaptation of children with special needs. Based on the analysis of scientific and educational literature, it is important to provide appropriate training for future primary school teachers, who, despite the educational inclusion, should also carry out the social inclusion of a child with special needs in the team. The reforms also affected the educational field of "Mathematics", so the preparation of future primary school teachers for the formation of mathematical competence in the system of inclusive education needs additional attention.

It is emphasized that the peculiarity of the educational process of children with special educational needs is its correctional orientation. The success of teaching and correctional work of students with mental and physical disabilities depends mainly on the teacher, his professional competencies and skills in an inclusive education. It is noted that individual planning of the educational process aims to develop an individual program of development of a child with special educational needs, which will help the teaching staff to adapt the environment to the child's needs, provide additional services and support in the learning process, organize monitoring of student development.

It is emphasized that the formation of mathematical competence takes place according to typical curricula adapted to the needs of a particular child. Therefore, when preparing a future primary school teacher, emphasis should be placed on the individualization of the education of a child with special needs in the traditional educational process. A necessary prerequisite for the successful formation of mathematical competence can be considered the awareness of the future teacher about the peculiarities of teaching children with special needs in a traditional education system. It is noted that the system of assessment of educational achievements of children with special educational needs should be stimulating.
Key words: primary school teacher, mathematical competence, inclusive education, adaptation, optimize, educational paradigm.

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051:51]:373.3.043.2-056.2/3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.5>

Запороженко Т.П.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Нові підходи до соціальної адаптації дітей із особливими потребами тісно пов'язані зі зміною концептуальної моделі освіти в Україні, яка відбувається шляхом реформування державоцентристської освітньої системи гуманістичною, особистісно зорієнтованою освітньою парадигмою, у якій домінує орієнтація на інтереси та задоволення потреб кожної дитини. Тому передбачено рівний доступ дітей із особливими потребами до здобуття якісної освіти.

З метою залучення таких дітей до отримання базової освіти актуалізації набула інклюзивна освіта. Концепція розвитку інклюзивної освіти декларує необхідність залучення усіх дітей шкільного віку до освітнього процесу, наголошує на необхідності створення умов для навчання дітей із особливими потребами у загальноосвітніх навчальних закладах [4].

Впровадження інклюзивної освіти в Україні зумовлює потребу у підготовці педагогів до роботи у відповідному навчальному середовищі.

Саме від фахової забезпеченості залежить створення такого середовища, у якому кожен учень зможе досягти успіху, де враховуються індивідуальні особливості кожної дитини, а відмінності слугують цінним досвідом для розвитку низки компетентностей учня. Особливого значення набуває відповідна підготовка майбутнього вчителя початкових класів, який, попри навчальну інклюзію, має здійснювати й соціальне включення дитини з особливими потребами у колектив. Реформи торкнулися і освітньої галузі «Математика», тому додаткової уваги потребує підготовка майбутнього вчителя початкових класів до формування математичної компетентності у системі інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інклюзивного навчання та виховання дітей із особливими потребами в навчальних закладах протягом двох останніх десятиліть перебувають у центрі наукових інтересів багатьох дослідників. Окремі теоретичні та практичні аспекти проблеми підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти знайшли відображення у працях В. Поліщук, К. Форліна, Л. Айдол, О. Пришляка, Т. Галладета [1, с. 8–10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявні дослідження в зазначеній галузі та окреслену суспільну необхідність, питання підготовки вчителя до роботи саме в системі інклюзивної освіти є не досить дослідженим в українській педагогічній науці.

Метою статті є вивчення основних шляхів підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування математичної компетентності у системі інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу науково-педагогічної літератури було виявлено основні положення інклюзивної освіти. Згідно з ЮНЕСКО, інклюзивне навчання – це «процес звернення і відповіді на різні потреби учнів шляхом забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [3, с. 87]. Метою інклюзивного навчання є покращення навчального середовища, у якому вчитель та учні відкриті до застосування різних методів, форм і прийомів навчання, які забезпечать потреби учнів і гарантуватимуть повагу до їхніх здібностей і можливостей бути успішними.

Згідно з тлумаченням поняття у Концепції розвитку інклюзивної освіти «інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям із особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [4].

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує однакове ставлення до усіх людей, але створює спеціальні умови для дітей із особливими потребами [3]. Метою інклюзивного навчання є реалізація права дітей із особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їхня соціалізація та інтеграція у суспільство, залучення членів сім'ї до участі в освітньому процесі.

Основними завданнями інклюзивного навчання, як доводить Ю. Кавун, є здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти; забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їхніх здібностей; створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів із особливостями психофізичного розвитку; створення позитивного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей із особливими освітніми потребами з іншими учнями; забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами; надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів і програм навчання [2].

Виконання цих завдань дозволяє формувати математичну компетентність в учнів. Науковці трактують математичну компетентність як особистісні властивості суб'єкта, які характеризуються наявністю математичної грамотності й досвіду самостійної математичної діяльності, готовністю застосовувати їх у новій ситуації, спрямованістю на саморозвиток.

Особливістю освітнього процесу дітей із особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані передбачається від трьох до восьми годин на тиждень (кількість годин визначають відповідні психолого-медико-педагогічні консультації). Такі години враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дітей із особливими освітніми потребами.

Успіх навчання і корекційно-виховної роботи учнів із психофізичними вадами здебільшого залежить від вчителя, його професійних компетентностей і навичок роботи в умовах інклюзивної освіти. Саме тому важливим фактором навчання дитини є професійна підготовка майбутнього вчителя. Дослідники Н. Радіонова, А. Тряпичина, І. Хафізулліна визначають педагогічні завдання, які має виконувати майбутній вчитель при роботі із дітьми з особливими потребами:

1) бачити, розуміти та знати психолого-педагогічні закономірності й особливості вікового та індивідуального розвитку дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища;

2) вміти відбирати оптимальні способи організації інклюзивного навчання, проектувати навчальний процес для спільного навчання дітей із особливими освітніми потребами і без них;

3) реалізовувати різні способи педагогічної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу;

4) створювати середовище, яке сприяє корекції і всебічному розвитку в умовах інклюзивного навчального середовища;

5) використовувати ресурси і можливості загальноосвітнього навчального закладу для розвитку дітей із особливими потребами та дітей без таких особливостей;

6) займатися педагогічним проектуванням і здійснювати професійний саморозвиток із питань навчання, виховання й розвитку дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального середовища [6, с. 271–276].

Виникає також нагальна необхідність у підготовці майбутнього вчителя початкових класів до викладання кожного навчального предмета, зокрема для викладання освітньої галузі «Математика», коли необхідно формувати математичну компетентність у школярів. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування математичної компетентності в системі інклюзивної освіти передбачає ознайомлення із навчально-методичним комплексом викладання освітньої галузі «Математика» для дітей із особливими потребами. Навчання у класах із інклюзивним навчанням здійснюється за типовими навчальними планами. Відповідно до типової навчальної програми передбачається формування предметної математичної компетентності учнів.

Освітній процес у класах із інклюзивним навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється відповідно до робочого навчального плану школи, складеного на основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки України, та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей із особливими освітніми потребами. На основі робочого навчального плану розробляється індивідуальний навчальний план для дітей із особливими освітніми потребами (далі – індивідуальний навчальний план) з урахуванням висновку психолого-медико-педагогічної консультації. Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, які відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, тижневу кількість годин.

При формуванні математичної компетентності учня вчитель має знати особливості його психофізіологічного розвитку, вміти подати матеріал на доступному для дитини рівні, знати, що у дитини з особливими потребами недостатня сформованість усіх складників психіки, насамперед є порушення пізнавальних процесів. У таких дітей виявляється своєрідність у розвитку відчуттів, сприймання, пам'яті, уяви, мовлення, уваги. У них знижена здатність до узагальнень у процесі розв'язання інтелектуальних завдань. Педагогічна робота з цією категорією дітей насамперед спрямовується на максимальне становлення загальних соціально-адаптаційних здібностей, практичну підготовку до життя у суспільстві, спілкування, адекватну соціальну поведінку.

Для учнів із особливими потребами характерні порушення у структурі так званих «передумов інтелекту», які охоплюють працездатність, пізнавальну активність, емоційно-вольові компоненти діяльності, увагу, пам'ять, сприйняття, тоді як «власне інтелект» (різні форми мисленнєвої діяльності, особливо словесно-логічне мислення) зберігає досить високу здатність до розвитку, що реалізується у процесі адекватної та своєчасної корекційної допомоги. Необхідно врахувати, що дитині потрібно давати більше часу на засвоєння певних навичок. Вчителю необхідно систематично вивчати результати спостережень лікарів і враховувати їх при організації освітнього процесу. Проте відхилення у розвитку є індивідуальними, що потребує уваги вчителя та його постійної взаємодії із медичними працівниками.

Отже, майбутній вчитель початкових класів повинен оволодіти необхідними знаннями та навичками: ознайомитися із анамнезом, мати уявлення про основні види порушень психофізичного розвитку дитини; вивчити стан уваги, стомлюваності, темп роботи кожної дитини; враховувати стан слуху, зору, особливості моторики та загального фізичного розвитку учня. Вчителю необхідно бути добре ознайомленим із приладами, які використовують його учні з порушеннями зору і слуху, перевіряти придатність слухових апаратів, стежити за чистотою окулярів. Варто навчитися визначати, оцінювати і створювати навчальне середовище для дітей із різними потребами. Необхідно також зрозуміти важливість цілеспрямованого залучення до роботи з дітьми членів родини, встановлення з ними партнерських стосунків.

Щоб сформувати зазначені вміння і навички у майбутнього вчителя початкових класів необхідно створювати особливу систему професійної підготовки, унеможливлувати навчання за рахунок погіршення знань інших дітей. Для навчання дітей із особливими потребами на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів розробляється індивідуальна навчальна

програма. Індивідуальне планування освітнього процесу має на меті розроблення індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що допоможе педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини, надати їй додаткові послуги та підтримку в процесі навчання, організувати спостереження за динамікою розвитку учня.

Індивідуальну програму розвитку розробляє група фахівців (заступник директора із навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог) із обов'язковим залученням батьків або осіб, які їх замінюють, щоб визначити конкретні навчальні стратегії і підходи до навчання дитини з особливими освітніми потребами. Вона містить загальну інформацію про учня, систему додаткових послуг, види необхідної адаптації й модифікації навчальних матеріалів, індивідуальну навчальну програму та індивідуальний навчальний план.

Формування математичної компетентності відбувається за типовими навчальними програмами, адаптованими до потреб конкретної дитини. Тому при підготовці майбутнього вчителя початкових класів необхідно наголошувати на індивідуалізації навчання дитини з особливими потребами в умовах традиційного навчального процесу. Варто наголосити і на особливостях оцінювання рівня сформованості математичної компетентності у такої дитини. Оцінювання навчальних досягнень дітей із особливими освітніми потребами здійснюється згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів і обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою.

Висновки. З огляду на сучасні тенденції запровадження інклюзивної освіти, існує необхідність у

вдосконаленні професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. При підготовці вчителя до формування математичної компетентності у дітей із особливими потребами важливо наголосувати на особливостях психофізіологічного розвитку таких дітей.

Необхідною передумовою для успішного формування математичної компетентності можна вважати обізнаність майбутнього вчителя щодо особливостей навчання дітей із особливими потребами в умовах традиційної системи навчання. На нашу думку, система оцінювання навчальних досягнень дітей із особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою. Щоб відстежити навчальний прогрес дитини, доречним є створення портфоліо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.метод. посіб. / Колупаєва А.А. та ін.; за заг. ред. Л.І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.
2. Кавун Ю.А. Інклюзивна освіта. *Дефектолог.* Житомир. 2007. № 5. С. 4–9.
3. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. Вид. доп. та перероб. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
4. Концепція розвитку інклюзивної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 03.01.2021).
5. Стрілець С.І. Теоретико-методичні засади підготовки вчителів початкової школи засобами інноваційних технологій : монографія. Чернігів. 2012. 380 с.
6. Ферт О. Формування готовності майбутнього вчителя до роботи з дітьми із поведінковими розладами. *Вісник Львів. унту.* Львів : Нац. унт ім. І. Франка. 2009. Вип. 25. Ч. 4. С. 271–276.